

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Leksikalsk beskrivelse av adjektiv	
Forfatter:	Ruth Vatvedt Fjeld	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 4, 1997, s. 85-69 Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Esbo 21.-24. maj 1997	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Leksikalsk beskrivelse av adjektiv

Adjectives are parts of speech which deserve more attention in dictionary making than they usually get. Instead of ad hoc-solutions they would be more consistently and informatively defined by systematic use of relevant semantic meaning relations. The article presents a review of definitions of four adjectives through six standard dictionaries, pointing at good and less good features in their semantic descriptions.

1 Inndeling av adjektiv

Svært ofte beskrives adjektivene i en ordbok etter hvert som de kommer i alfabetet, og ofte uten at sammenhengen med beslektede adjektiv trekkes inn. Jeg vil her peke på noen generelle semantiske trekk som kanskje kan brukes for en mer systematisk og konsistent adjektivbeskrivelse.

Ved leksikalsk beskrivelse av substantivene utnyttes ofte mer generelle betydningskategorier, f.eks. skillet abstrakt/konkret. Ved verbene er blant annet transitivitet, ergativitet, kausativitet, valens utnyttet, om enn sjelden systematisk i ordboksbeskrivelse; verbalvalensordbøker utgjør et unntak. Syntaktisk-semantiske relasjoner er like interessante for leksikalsk beskrivelse av adjektiv som for syntaktisk beskrivelse.

Noe av grunnen til den manglende innsatsen for å utnytte mer generelle betydningsrelasjoner ved definisjoner av adjektiv, er at mange av dem ikke er kartlagt ennå. Adjektiv er en mangfoldig ordklasse, og det trengs mer forskning om dem. Men på tross av denne mangfoldigheten går det likevel an å utnytte de generelle betydningsstrukturer som er kartlagt.

Den betydningsrelasjonen som ofte utnyttes ved "folkelig betydningsbeskrivelse", er **motsetning**. Det er ganske vanlig å forklare hva noe er ved å si hva det ikke er. I svært liten grad er denne relasjonen utnyttet systematisk i ordbøkene. Hederlige unntak er Collins Cobuild og Svensk Ordbok. Jeg pekte på de klare fordelene det gir ved leksikografisk beskrivelse av de ikke-restriktive adjektivene i Fjeld (1994). Kanskje enda viktigere er denne betydningskategorien ved de andre adjektivtypene.

Andre betydningsrelasjoner som er utnyttet, er **synonymi** og **hyponymi**, som selvsagt utnyttes i utstrakt grad, men sjelden systematisk.

I tillegg til de tre nevnte relasjonene kan man anvende modalitet, generisitet, prototypikalitet m. fl. ved adjektivbeskrivelsen. Jeg vil peke på hvordan noen av disse relasjonene har vært brukt/ikke vært brukt ved definisjoner av forskjellige typer ved en gjennomgang av fire adjektivdefinisjoner i seks enspråklige mellomstore ordbøker. De fire står som typiske representanter for de fire hovedgruppene av adjektiv: dimensjonsadjektivet *liten*, vurderingsadjektivet *god*, det randsoneuskarpe *blå*, og det presise *daglig* (jf. Fjeld 1994 for definisjoner av typene). De utvalgte eksemplene er svært enkle adjektiv som hører til ethvert språks kjerneordforråd. De ordbøkene som er brukt, er alle beregnet på omtrent den samme målgruppen, og intenderer å dekke det samme vokabularet. De er den typen ordbøker som "bør finnes i de tusen hjem", men de er laget etter forskjellige metoder og modeller og skulle derfor egne seg til å vise noen konsekvenser av de forskjellige definisjonsmåtene:

Politikens NUDANSK ORDBOG, København 1992 (=NUD). Den er ifølge baksiden ”uundværlig som opslagsbog i hjemmet, på ethvert kontor, i undervisningen”. Den retter seg altså mot den alminnelige danske.

Svensk ordbok, Göteborg 1986 (=SO). Dens genuine formål og målgruppe er ikke eksplisitt oppgitt, men den retter seg vel mot allmennheten, format og stil tatt i betraktning.

Bokmålsordboka, Oslo 1993 (=BOB), sier den skal dekke behovet for gode ordbøker for det vanlige skrivende og lesende publikum.

Duden Deutsches Universal Wörterbuch, Mannheim 1989 (=DUD), har oppgitt som genuint formål:

Es will dazu beitragen, daß die deutsche Standardsprache nicht in Varianten zerflattert, sonder weiterhin als Trägerin der politischen, kulturellen und wissenschaftlichen Entwicklung verlässlich bleibt.

DUD er ifølge baksideteksten ”ein Wörterbuch für jeden, für jeden Tag, für jeden Fall”.

The Concise Oxford Dictionary of Current English, London 1973 (=OX), har også et implisitt formål og en uspesifisert brukergruppe, men det ligger i navnet at den er beregnet på det brede publikum.

Collins Cobuild English Language Dictionary, London and Glasgow 1987 (=COB), har heller ikke eksplisitt angitt målgruppe, bortsett fra at den er ”for people who want to use modern English”. Ut fra sitt innhold og ikke minst sin definisjonsstil er den tydelig rettet mot allmennheten. Dessuten har den som mål å beskrive grundig de svært vanlige ordene i språket.

Disse ordbøkene anvender forskjellige definisjonsstrategier når de skal definere allmenne kjerneord som adjektivene *liten*, *god*, *blå*, *daglig* representerer, selv om de har omtrent samme type målgruppe. Nedenfor følger relevante utdrag av definisjonene:

1. Dimensjonsadjektiv: *liten/lille/klein/small*

POLITIKENS NUDANSK ORDBOG: -A. i forbind. med subst. *l. juleaften; han har udviklet sig til en l. diktator*; --- B. i forbind. m. verb. *få el. skulle have en l.*); et barn ---

SVENSK ORDBOK: 1 som har ringa utsträckning i rummet absolut el. i förh. till andra föremål av samma slag <mots stor>: *en ~ bil; han är ~ till växten* --- 2 som har ringa omfattning i viss (icke-rumslig) dimension; absolut el. relativt sett <mots. stor 2, lång 2>: *en ~ stund; en ~ tid* ---

BOKMÅLSORDBOKA: 1 som ikke er stor; under middels høy *et lite hus/bo i en l-n by*--2 svært ung, ikke voksen *da jeg var lita / hun har små barn* 3 kortvarig, knapp *en l- stund* ---4 ubetydelig, svak *kjenne seg l- / en l- feil*

DUDEN DEUTSCHES UNIVERSAL WÖRTERBUCH: 1. *in Ausdehnung od. Umfang unter dem Durchschnitt od. einem Vergleichswert bleibend*: ein [winzig, verschwindend, mikroskopisch] -es Loch,

Löchlein; etw. auf-stem Raum unterbringen; er fährt ein kleines Auto --- **2. a)** (von Kindern) eine niedrigere Anzahl von Lebensjahren habend, jünger: sein -er Bruder; --- **b)** (bes. von Kindern, Tieren) sehr jung [u. noch klein von Gestalt]: -e Kinder, Hunde, er benimmt sich wie ein -er Junge; --- **3.** verhältnismässig wenig Zeit beanspruchend, von verhältnismässiger kurzer Dauer: eine -e Weile; eine -e Pause machen -- **4.** von verhältnismässiger geringer Menge, Anzahl --- **5.** von geringerem Ausmass, Umfang, Grad; von geringerer Bedeutung, nicht ganz so erheblich--- **6.a)** unbedeutend, bescheiden, einfach: ein -er Angestellter; in -en beschränkten Verhältnissen leben --- **b)** (ugs.) [niederschlagen, kleinlaut u.] bereit nachzu-geben, sich zu beugen -- **7.** kleinlich, engstirnig, beschränkt

THE CONCISE OXFORD DICTIONARY: **1.** Not large, of deficient or comparatively little size or strength or power or number, consisting of minute units (~rain), (of agent) not doing things on large scale, (usu. without emotional implications of LITTLE, e.g. not a dear~pony or a dirty~scoundrel --- **2.** (As distinctive epithet) of the ~er kind); (-- ~beer, arch., of light kind) **3.** Not much of (& ~blame to him, & ~wonder;---) **4.** Unimportant, trifling --- **5.** Socially undistinguished, poor, obscure, humble --- **6.** Morally mean, ungenerous, petty, paltry ---

COLLINS COBUILD DICTIONARY: **1** Something or someone that is **small** is not large in physical size compared with other things of the same kind or with other people *She was rather small in stature... ...a number of small sharp teeth* --- **2** A **small** group contains only a few people or things or not much of something *children in small families, with no mere than one brother or sister* ...--- **3** A **small** child is young and therefore not very big physically *She had two small children* **4** A **small** action or effect is not very strong and therefore not significant or effective --- **5** If something is given **small** attention, is of **small** importance, etc, it is given very little attention or is of very little importance; a formal use --- **6** A **small** task, a problem, etc is fairly unimportant and easy to do or deal with --- **7** A **small** business or occupation involves doing only a small amount of business or activity, rather than trying to operate on a large scale --- **14 small wonder**---

2. Vurderingsadjektiv: god/gut/good

POLITIKENS NUDANSK ORDBOG: **A.** forbind. m. subst.; *når enden er g., er allting godt*; --- *god jul!* --- *det gode*): det dannede) *selskab*--- **B.** forbind. m. verb.; *gøre det godt igjen* om at udsone sig med én-- **C.** som adv. **E.** som subst.

SVENSK ORDBOK: **1** som har (ett överskott av) de nödvändiga egenskaperna för att fungera tillfredsställande i visst sammanhang; om person <SYN. bra> <jfr **fin 1, skicklig**>: *ha en ~ hustru; en ~ berättare; en ~ förlorare; en gammal ~ vän* - äv. om handling el. företeelse: *jämngod, kvalitetsgod, vara i ~ form*--- **2** ordentligt tilltagen <SYN rejäl>: *vi satt en ~ stund och väntade*; --- **3** komp. **godare** välsmakande: *godbit, godis, en utsökt ~ rådjursadel* ... **4** moraliskt högstående i tanke och handling, om person: *genomgod, gudagod; änglagod*---

BOKMÅLSORDBOKA: **1** av høy kvalitet, bra, fin, gagnlig, tjenlig, skikket, dugende *g-t vær / g-e veier, forhold / en g- film, bok, debatt / ha g- helse* --- **2** flink, dugende, dyktig *en g- lærer,*

snekker være g- i tysk --- 3 behagelig; --- velsmakende *g- mat, g- vin* 4 stor, rikelig *ha g- plass, fart, råd* ---5 lett, grei *han er ikke så g- å tukte* 6 adv. 7 fullgod, ekte, ærlig, positiv, *g-e varer*, 8 gjev, respektabel 9 snill, vennlig 10 i uttr *vær så g-* --- 11 i hilsener: *g- dag, kveld, morgen* 12 moralsk høytstående, rettferdig, edel, som vil det rette *g-e gjerninger* --- 13 lovende *et g-t tegn*--- 14 i høy grad *g- og full*

DUDEN DEUTSCHES UNIVERSAL WÖRTERBUCH: 1.a) *bestimmten Ansprüchen, Zwecken genügend; von zufriedenstellender Qualität, ohne nachteilige Eigenschaften od, Mängel: -e Qualität, Ware, Nahrung; ein -er Wein* ---b) *seine Fähigkeiten erkennen lassend u. eine Aufgabe zur Zufriedenheit erfüllend; ein -er Schüler, Arbeiter* ---c) *wirksam, nützlich: der Tee ist g. gegen/(ugs. auch:) für den Husten* --- d) *für etw. günstig, passend, geeignet: eine -e Gelegenheit* 2. *angenehm, erfreulich, sich positiv auswirkend; eine -e Nachricht; sie hatten -es Wetter* 3.a) *in Bezug auf etw., gemessen an etw., verhältnismässig reichlich; eine -e Ernte; ein -es Jahr* --- b) *reichlich bemessen; mindestens, wenn nicht noch mehr als: eine -e Stunde* 4.a) *tadellos, anständig: ein -es Benehmen* --- b) *sittlich einwandfrei, wertvoll; auf eine religiöse, ethische Grundlage bezogen: ein -er Mensch* 5. *jmdm. in engerer Beziehung zugetan u. sich ihm gegenüber entsprechend verhaltend; freundlich gesinnt: ein -er Freund* 6. *nicht für den alltäglichen Gebrauch bestimmt, besonderen, feierlichen Anlässen vorbehalten die -e Stube* --- 7. *leicht, mühelos geschehend, sich machen lassend* das Buch liest sich g. -- es kann g. sein

THE CONCISE OXFORD DICTIONARY: 1. Having the right qualities, satisfactory, adequate, (*a ~ fire*, not too small or dull; *meat keeps ~*, untainted; *~ soil*, fertile; *not ~ enough*, colloq. not worth doing, accepting, etc.; *~ money*, genuine; as conventional epithet in *the ~ ship* --. *the ~ town* of --; *~ law*, valid, sound; -- 2. Commendable (esp. in *~ men & true; ~ old* --!, colloq. form of approval; --- 3. Right, proper, expedient, 4. Morally excellent, virtuous. 5. Kind, benevolent (so of God etc.; esp. in prayers & exclamations, -- 7. Gratifying, agreeable, favourable, advantageous, --- 8. Adapted to an end, efficient, suitable, competent, --- 9. Reliable, safe, sure --- 10. Valid, sound --- 11. Not less than----- 17. pl. Movable property.

COLLINS COBUILD DICTIONARY: 1 something that is good is 1.1 pleasant and enjoyable *They had a good time ... ..a really good book ... .. That's good news* --- 1.2 of a high quality or standard, often in comparison to other similar things . *a very good school ... ..good agricultural land*...--- 2 Someone who is good is 2.1 kind to people and always thinks of their feelings and needs --- 2.2 morally correct in their behaviour and character, for example never lying or stealing --- 3 Someone who is in a good mood is cheerful and pleasant to be with --- 4 Someone who has a good nature is pleasant and kind --- 5 A child or animal that is good is well-behaved and obedient ---- 27 Good is used with various other words in expressions of surprise or shock, for example 'Good grief' and 'Good heavens' ---

3. Randsoneuskarpe adjektiv: blå/blau/blue

POLITIKENS NUDANSK ORDBOG: 1. alm. brug *himmelen er b.; Middelhavet er blå;* klare b. *øjne* 2. i faste forbind. *ud i det b.*

SVENSK ORDBOK: som har färg som liknar klar himmel en av grundfärgerna, vanl. uppfattad som kall blåbär, blålocka... - äv. om mindre klar färg som skiftar i blått, särsk. på hud *blåfrusen*, *blålera* -äv. (överfört) om himlen, rymden etc.: *han skådade längtansfullt ut i det ~*

BOKMÅLSORDBOKA: 1 som har en farge som havet *b- himmel og b-tt hav*--- 2 i faste uttr *det brenner et b-tt lys for*--- 3 overf: *b- toner, musikk blues* ---

DUDEN DEUTSCHES UNIVERSAL WÖRTERBUCH: *von der Farbe des wolkenlosen Himmels*: -e Augen, Blüten; ein b-es Kleid; der b-e Planet (ugs. [völlig] *betrunken sein*; viell. nach dem Schwindelgefühl des Betrunkenen, dem blau [blümerant] vor den Augen wird).

THE CONCISE OXFORD DICTIONARY: a. Of the colour between green & violet in the spectrum, coloured like the sky or deep sea (also of things much paler, darker etc., as smoke, distant hills, moonlight, bruise; & qualified by or qualifying other colours etc., as *~black, deep* -----

COLLINS COBUILD DICTIONARY 1 Something that is **blue** is the colour of the sky on a sunny day. *She had bright blue eyes and a friendly smile ... .. a clear blue sky* --- 2 *If your skin is blue, it is a slightly purple colour, often because you are very cold.* She was turning blue with cold, poor thing. - If you say that someone can shout, call, etc **till they are blue in the face**, you mean that ---3 Something that happens **out of the blue** happens suddenly and is completely unexpected --- 4 Someone who feels **blue** feels sad and depressed, perhaps when there is no particular reason for this feeling, ---10 **a bolt from the blue**

4. Presise adjektiv: daglig/ täglich/ daily

POLITIKENS NUDANSK ORDBOG: *han har sin daglige gang i huset; vi er syv daglige mennesker* vor husstand er på syv mennesker; *det daglige liv; d. tale* almindelig, ukunstlet omgangssprog; ---

SVENSK ORDBOK: - som förekommer (nästan) varje dag: *hon har ~ kontakt med cyankalium i jobbet; en ~ tidning; vårt ~a bröd* - äv. med tonvikt på vanligheten alldaglig: *i det ~a livet; i ~t tal* - äv. som mått per dag: *en ~ förlust på tusentals kronor* ---

BOKMÅLSORDBOKA: 1 som finner sted (nesten) hver dag *det går båt tre ganger d-/ være i d- i bruk /* ---2 som hører hverdagen til, vanlig *d- antrekk / stå for den d-e driften* ---

DUDEN DEUTSCHES UNIVERSAL WÖRTERBUCH: *jeden Tag* (vor sich gehend, wiederkehrend): die -e Arbeit, der -e Bedarf; t. Sport treiben; die Tabletten sind dreimal t. zu nehmen ---

THE CONCISE OXFORD DICTIONARY: 1. (Recurring, appearing, done) every day or week-day, from day to day, constant, often: *~ bread*, one's necessary food or livelihood. 2. n. A *~ newspaper* --- // (colloq.) non-resident maid-servant.

COLLINS COBUILD DICTIONARY: 1 Something that happens or is done **daily** happens or is done every day. *Clean the tray daily* -... *He wrote to her almost daily...* *Harold was in almost daily*

consultation with other world leaders ... **2 Daily** also means relating to a single day or to one day at a time. *Daily wage rates were around two dollars ... We went about our daily lives as if nothing had happened* **3.** A **daily** newspaper or a **daily** is a newspaper that is published every day of the week except Sunday --- **4.** A **daily** is also a woman who is employed to come to a house to clean it; used in informal British English.

2 Implisitt betydningsbeskrivelse

En minimal betydningsbeskrivelse er det når innholdet ikke er parafasert, og det bare er oppgitt brukseksempler på ordet i en kontekst. Ut fra disse eksemplene må brukeren da selv trekke slutninger om innholdet. Slik betydningsbeskrivelse kan betraktes som en type induktiv definisjon, definert i Nordisk leksikografisk ordbok som følger:

definisjon som karakteriserer en klasse med i regelen uendelig mange elementer ved å nevne noen basiselementer i klassen

— En induktiv definisjon er en ufullstendig ekstensjonal definisjon, men da det tillates at bare noen av objektene som faller inn under definisjonen, regnes opp, er en uttømmende ekstensjonal definisjon mer omfattende. En typisk induktiv definisjon er: ”En setning består av en nominalfrase og en verbalfase”.

En forutsetning for at en implisitt betydningsbeskrivelse skal fungere, er at brukeren kjenner omtrent til ordets betydning på forhånd. NUD anvender denne strategien for alle de fire analyserte adjektivene. Eksemplene er dessuten så spesielle at det virker som om ordboken tar mål av seg til å forklare forskjellige typer avvikende språk, idiomer og arkaiserende uttrykk. Avvik er selvsagt ikke gode eksempler som utgangspunkt for induksjoner om den sentrale betydningen, den som ikke vet hva *lille* betyr på dansk, kan ut fra NUD komme til å tro at det er noe som betegner dager nær høytider, eller typer av barn. Definisjonsmåten viser altså at NUD tar sikte på brukere som kan det sentrale ordforrådet og den vanlige bruken av det. For fremmedspråksinnlærere gir en slik definisjon liten hjelp.

3 Eksplisitt betydningsbeskrivelse

Eksplisitt betydningsbeskrivelse kan gjøres enten ved parafase eller ved tradisjonell definisjon:

3a. Parafase kalles ofte en leksikografisk definisjon, selv om det ikke egentlig er noen definisjon, men en eller annen form for omformulering av lemmaet. Definisjonen i Nordisk leksikografisk ordbok lyder:

— I en leksikografisk definisjon er betydningparafase den vanligste måten å gi informasjon på. Betydningsparafase bygger først og fremst på leksikografens intuisjon om det en bruker søker informasjon om ved et oppslag i en ordbok. Wiegand (1989) framhever at betydningparafasen best gjøres ut fra en tenkt dialog mellom bruker og leksikograf. En betydningparafase skal gi ordboksbrukeren kunnskap om den rela-

sjonsregelen som eksisterer mellom et uttrykk og en referent, det vil si at det er selve begrepet som skal bli klart. Da man ved å lære å kjenne et begrep og den relasjonsregelen som forbinder uttrykket og referenten, samtidig lærer noe om selve referenten, vil det i praksis være nærmest umulig å holde realdefinisjon og leksikografisk definisjon klart fra hverandre. – Betydningsparafrase skal gis i et naturlig språk med ord som forventes å være mer kjent enn det som parafraseres, og alle ikke-naturlige betydningselementer (som klammer, forkortinger) skal alltid forklares annetsteds i ordboken.

Den vanligste form for parafrase gjøres ved å angi **synonymer**. Den brukeren som ikke kjenner innholdet til lemmaet, skulle klare å finne ut av det hvis det oppgitte synonymet er kjent, slik at informasjonen kan overføres derfra til lemmaet. Et godt prinsipp er da at synonymer som brukes som definisjons, må være mer vanlige enn definiendum, og enda viktigere er det at synonymien er ganske veldekkende. Ved delsynonymi kan betydningsforskyvningen bli så stor at misforståelser oppstår.

Det er en utbredt konvensjon at det første polysemnummeret helst skal dekke hele lemmaets sentrale betydning, og at de påfølgende kan være delsynonymer. SO har f.eks. klart redegjort for en slik praksis i innledningen, der det første betydningsnummeret kalles kjernebetydning, mens de påfølgende uttrykker delaspekter eller videreutviklinger av denne. Et slikt system er i sin form symmetrisk, men i innhold hierarkisk; den første betydningen er overordnet de øvrige, som mer eller mindre er sideordnede. Synonymien blir dermed mindre og mindre dekkende etter som polysemnummeret blir høyere. Det betyr også at definisjonen blir utbyttbar i stadig færre kontekster, noe brukerne kanskje ikke alltid vil være klar over. Om man velger de mest dekkende og frekvente synonymene som definisjon (som i de fleste undersøkte ordbøkene), eller de sjeldne og kanskje bare delvis dekkende synonymene (som i NUD, som dermed fremstår som en type differensialordbok), må vurderes ut fra ordbokens formål. En fremmedspråklig trenger de sentrale betydningene, en morsmålsbruker sannsynligvis de mer spesielle.

SO definerer *liten* som det "som har ringa utstrækning i rummet". Egentlig er bare det ene ordet *ringa* alene en parafrase som gir en substituerbar definisjon. I norsk er *ringe* mye sjeldnere enn *liten*, men det forholder seg ikke annerledes i svensk ifølge Nusvensk frekvensordbok. BOB oppfører "2 svært ung" og "3 kortvarig" som synonym for *liten*, men det dekker bare en del av lemmaet, og "3 knapp" som bare er et delsynonym, da det vanligvis betyr 'for liten', som er en annen (og modal) betydning. Uansett kan delsynonymi gi feil inntrykk av betydningen og bør angis tydelig.

En vanlig form for parafrase er å angi lemmaets negerte **antonym**, som i OX "not large", BOB "som ikke er stor" ved definisjon av *liten*.

3b. Definisjon av betydningen kan gjøres enten intensjonalt ved å oppgi summen av de semantiske egenskaper som ligger i lemmaet, eller ekstensjonalt ved å regne opp underbegrepene. I virkeligheten er det ofte slik at man bare klarer å angi noen av egenskapene, og gjerne regner opp noen av underbegrepene. Problemet er da å velge de nødvendige eller rette egenskapene og utelate de mer tilfeldige eller unødvendige. Ekstensjonal definisjon egner seg best ved begreper med partikulære referenter. Adjektivdefinisjoner er derfor oftest intensjonale. Adjektivet *liten* kan for eksempel defineres intensjonalt som realisering av egenskapen 'utstrekning i rom som er under et gjennomsnitt eller en forventning'.

Det er en viktig og systematisk utnyttet egenskap særlig ved dimensjonsadjektiv at de kan brukes metaforisk. En intensjonal beskrivelse bør derfor konsekvent angi skillet mellom grunnbetydning og metaforisk betydning.

4 Blanding av parafrase og betydningsbeskrivelse

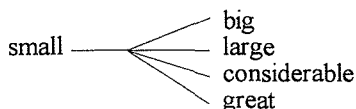
I praksis benyttes parafrase og betydningsbeskrivelse ofte i en usystematisk blanding i den leksikalske beskrivelsen. COB kombinerer ofte parafrasen med definisjonen: "Something or someone that is small is not large in physical size (= parafrase ved negert antonym) compared with other things of the same kind or with other people (= relativitetskomponenten)". SO gjør det samme på en raffinert måte, da parafrasen er skilt fra den mer systematiske og abstraherte betydningsbeskrivelsen rent grafisk. Det med normal stil tilsvarer den utbyttbare definisjonen, mens petit stil utgjør tilleggsinformasjon:

liten =

som har ringa utsträckning i rummet absolut el. i förh. till andra föremål av samma slag <mots stor>:

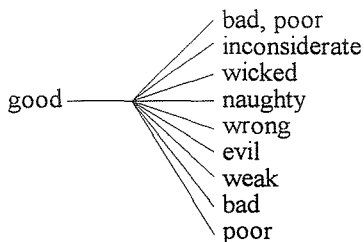
Betydningsbeskrivelse kan også skje ved systematisk bruk av antonymien, noe som egner seg godt ved adjektiv, særlig som hjelpemiddel ved polyseminndelingen.

SO angir antonymer i klammer, f eks ved definisjonen av *liten* oppgis antonymet ved 1 [stor], ved 2 [stor, lång]. Så vidt jeg kan se, er betydning 2 for både *stor* og *liten* den metaforiske, så å oppgi antonym for begge er kanskje overflødig. Engelsk har noe annerledes leksikalisering av dimensjonsadjektivene enn svensk, så en sammenlikning er ikke helt rettferdig, men det er interessant å se hvor elegant COB utnytter antonymien for betydningsbeskrivelse ved hjelp av antonymgaffelen:

For hvert betydningsnummer står det tilsvarende antonymet i marginen, noe som gjør forskjellen på polysemene helt tydelig og lett å oppfatte.

COB har delt spalten i to, en for selve parafrasen og en for en mer formalisert betydningsbeskrivelse. At COB har gjennomført en mer bevisst og systematisk bruk av antonymirelasjonen for å få fram skillet mellom polysemene, viser seg tydelig ved vurderingsadjektivet *god* i en kjempegaffel:

Slik oppstilling er særlig oppklarende ved slike allmenne og mangedimensjonale adjektiv. Det kan likevel diskuteres om oppdelingen er litt for fin her, f.eks. viser eksemplene liten forskjell mellom *wicked*, *naughty* og *evil*. Er det forskjeller mellom dem, burde eksemplene vært bedre. De to siste er spesifisering av den første, som dermed kunne vært sløyfet. Årsaken til denne uryddigheten er nok at to hensyn skal imøtekommes samtidig, nemlig at polysemene nevnes i rekkefølgen for fallende viktighet, og samtidig skal være en systematisk oppregning av betydningselementer. En slik oppstilling forutsetter nemlig symmetri mellom de forskjellige delbetydningene.

5 Utvalg og presentasjon av betydningselementer

I en intensjonal betydningbeskrivelse er det viktig å få fram de overordnede og atskillende betydningstrekkene, nemlig at *liten* og *god* er relative adjektiv, mens *blå* og *daglig* er referensielle. Det som skiller *liten* fra *god*, er at *liten* uttrykker en fysisk dimensjon, mens *god* uttrykker en kvalitetsdimensjon sett i forhold til et ideal eller en standard, dvs. har et modalt innhold.

Jeg skal her gå igjennom hvordan noen betydningselementer i de fire adjektivartiklene i de undersøkte ordbøkene er presentert og foreta en sammenlikning mht. eksplisittethet, fullstendighet, konsekvens og tilgjengelighet.

1. Relativitet:

SO oppgir at *liten* har ringa utsträckning ”absolut el, i förh. till andra föremål av samma slag”. Her er relativiteten mønstergyldig oppgitt som en betydningsrelasjon, men det er vanskelig å forstå hva absolutt litenhet er, og heller ikke at relativiteten alltid må ses i forhold til enheter av samme slag, altså at man ikke kan si at en mus er liten i forhold til en elefant. Sammenlikningsmengden vil alltid være kontekstuel bestemt. Påstanden samsvarer heller ikke med definisjonen av *stor* i samme ordbok: ”som har en utsträckning i rummet som (klart) överskrider genomsnittet för företeelsen i fråga”. Her oppgis både en uforbeholden relativitet og adjektivets polverdi.

BOB får bare fram relativiteten i parafrasen ”under middels høy”, som for øvrig er for trang, det er ikke bare ved dimensjonen høyde at ”under middels” gjelder, men også ved andre romlige dimensjoner (bredde, dybde). DUD har etter min mening den mest dekkende definisjonen av *liten*: ”in Ausdehnung od. Umfang unter dem Durchschnitt od. einem Vergleichswert bleibend”. COB parafraiserer også relativiteten, men har en irrelevant spesifisering i ”compared with other things of the same kind or with other people”. Betydningsbeskrivelsen forkuldres her ved at det som er frekvent i bruk, trekkes inn i den semantiske beskrivelsen. Det er vel slik at vi ofte snakker om stor/liten i beskrivelse av mennesker, men det ligger ikke i leksemets semantiske innhold, adjektivet kan brukes om alt mulig.

Ved definisjonene av *god* er relativiteten eksplisitt nevnt bare i COB: ”often in comparison to other similar things”. Det er feil å dempe med *often* og *similar*, det ligger alltid en sammenlikning under når noe omtales som *godt*. Vi kan selvfølgelig sammenlikne svært forskjellige ting mht. kvalitet, men jo likere ting som vurderes opp mot hverandre, jo tydeligere trer de aktuelle kvalitetsegenskaper fram. Det er f.eks. lettere å beskrive kvalitetsforskjellen dersom man sammenlikner to sauser, enn om man sammenlikner en god saus med god musikk.

Relative adjektiv fordeler seg på to hovedtyper, dimensjonsadjektiv og vurderingsadjektiv, dvs. etter hovedbetydningene dimensjon og kvalitet:

2. Fysisk dimensjon:

SO oppgir at *liten* må dreie seg om "utsträckning i rummet", DUD "Ausdehnung od. Umfang", OX nevner antall, COB "physical size", mens BOB og NUD mangler dette viktige betydningsmomentet (eller det er implisitt og må utledes av eksemplene). Ved beskrivelse av dimensjonsadjektiv er det særlig viktig å klargjøre forskjellen mellom grunnbetydning og metaforisk betydning. Den metaforiske betydningen bør beskrives klart atskilt fra grunnbetydningen. Ved dimensjonsadjektivene er den fysiske dimensjonsbeskrivelsen da forlatt. Som kjent er uttrykk som *En stor mann* tvetydig nettopp på grunn av sterkt konvensjonalisert metaforisk bruk. SOs betydning 2 kan dermed forklares enklere.

3. Kvalitet:

Adjektivet *god* skiller seg fra *liten* ved at det ikke uttrykker dimensjoner, men kvaliteter eller verdier ved overleddet. SO er i nærheten av eksplisittering av kvalitetselementet med tillegget "for at fungera tilfredsställande", BOB peker direkte på kvaliteten med "av høy kvalitet". Det samme gjør DUD med "von zufriedenstellender Qualität" og OX med "having the right qualities". COB har kvaliteten først i 1.2, dvs som nest mest sentralt: "of a high quality or standard", mens virkningen settes som den mest sentrale betydningen med "pleasant and enjoyable". Mange vil være uenige i en slik prioritering.

4. Modalitet:

Det mest spesielle ved kvalitetsaspektet er modalitet. Det kommer fram i flere av definisjonene, men ofte svært implisitt eller indirekte. BOB nevner ikke noe modalt ved *god* i det hele tatt, mens SO nevner "de nödvendiga egenskaperna för att fungera tilfredsställande", dvs antyder noe relativt i forhold til definerte krav, selv om disse kravene er for spesifiserte. Noe kan være godt uavhengig av funksjon. DUD oppgir også "bestimmten Ansprüchen, Zwecken genügend", mens OX nevner "having the right qualities", dvs fører opp et annet modalt aspekt, nemlig det deontiske. "Nödvendige egenskaper", "right qualities" osv. uttrykker modalitet, noe som ville blitt tydelig og mer dekkende om man redegjorde for det med f eks "nødvendig eller rett i forhold til en norm eller et ideal" el l.

5. Referensialitet:

Om adjektiv er referensielle eller ikke, nevnes ikke ved noen av de fire adjektivene. Det er kanskje ikke så rart, egenskaper som relativitet/absolutthet er mye lettere å fatte som logisk fenomen enn referensialitet. At noe er referensielt, vil si at det har en motsvarighet ute i den fysiske verden, det er verken noe relativt eller abstrakt.

Det referensielle adjektivet *blå* defineres forskjellig i de ulike ordbøkene. OX gir en syntetisk definisjon, dvs at definiens angir definiendums betydningsavgrensning ved å plassere det i et relasjonssystem. Analytiske definisjoner blir der vanskelige. Best hadde ostensive definisjoner vært, f eks å vise fram en fargeprøve. I fagspråksordbøker kan lysbrytning og bølgefrequens gjøre definisjonen svært presis, men en ikke-fagmann ville få lite ut av en slik definisjon. OX har her en mellomting mellom allmennspråklig og fagspråklig: "of the colour between green and violet in the spectrum". For den som ikke aner noe om hva spekteret er eller hvordan fargene der ser ut, er en slik definisjon til liten hjelp. De fleste gir en type ostensiv definisjon ved hjelp av sammenlikning, himmel eller hav går igjen hos alle. Slik sammenlikning forutsetter at sammenlikningsleddet er stabilt, noe ikke fargen på himmel eller hav er. DUD har med spesifiseringen "des wolkenlosen Himmels", COB "on a sunny day", men værforbeholdet er implisitt i de andre. Problemet blir da

å finne de nødvendige avgrensningene, DUD reserverer seg ikke mot en klar men ganske mørk nattehimmel, f.eks. SO oppgir i tillegg fargen på blåbær og blåklokker, og kommer dermed nær sirkeldefinisjonen.

6. Absolutthet

For adjektiv som *daglig* er det et vesentlig betydningsmoment at det ikke er ubestemt, men presist, dvs at det uttrykker et enten/eller-forhold. Noe kan ikke være mer eller mindre daglig. Jo større tidsintervall, jo tydeligere blir det absolute: *En årlig leksikografikonferanse*. Absolutthet eller ikke-relativitet er ikke kommet tydelig fram i noen av definisjonene, og dermed heller ikke den formelle egenskapen at det ikke kan gradbøyes (som selvsagt har sin årsak i absoluttheten). Det kommer av at betydningsparameteren relativ/absolutt er lite utnyttet i betydningsbeskrivelse. Men den er selvsagt helt sentral ved adjektivene. OX og DUD markerer gradbøying, men ingen av de nordiske gjør det, uten at det er klart hvorfor. Om ikke av semantiske grunner, så ville det av hensyn til brukerne være bra å oppgi gradbøying, siden mange ofte er usikre på om det skal være perifrastisk bøying eller ikke. *Blå*, som har en uskarp randsone, kan gradbøyes, mens *daglig*, som er presist eller absolutt, ikke kan gradbøyes. Det er grunnet i semantiske egenskaper ved de to adjektivtypene.

BOB og SO forkludrer de absolute definisjonene ved å dempe adjektivbetydningen med adverbet *nesten*. At det er et slingsringsmonn eller at vi slomsner med mye i dagliglivet, er noe som ikke ligger i et leksems semantiske innhold. Særlig er det uheldig at demperen står under det første polysemet og dermed skal høre til lemmaets grunn- eller kjernebetydning. Det er viktig å skille mellom semantikk og pragmatikk i leksikalsk beskrivelse. Når det på medisinflassen står "Tas tre ganger daglig", så betyr det selvfølgelig ikke at medisinen skal tas nesten hver dag, selv om vi av og til glemmer å ta medisinen vår!

6 Avslutning

Denne gjennomgangen ble bare noen få glimt inn i fire små adjektivdefinisjoner og noen fortrinn eller mangler ved dem. Jeg håper likevel å ha vist at det er mye å vinne på å forsøke å utnytte systematisk semantiske relasjoner ved adjektivbeskrivelse, i stedet for ad hoc-beskrivelser fra ord til ord. Det vil gi både redaktørene og brukerne mer oversikt over innholdet. Ofte føler jeg selv en irriterende avmaktstfølelse når jeg forstår at jeg må lete på måfå i 10–12 spalter for å finne det jeg er ute etter, særlig i de store definisjonsordbøkene, som det ville blitt for omfattende å ta for seg her. Det er mye å lære av COB, ikke bare ved at den stort sett anvender fortellende definisjoner, men først og fremst at redaksjonen bevisst har forsøkt å systematisere beskrivelsen av leksikonets semantikk. Med elektroniske ordbøker bygd opp etter databaseprinsippet vil slike løsninger gi mye bedre grunnlag for oversikt over det uregjerlige leksikonet. Et viktig bidrag i den retningen er Igor Mel'čuks arbeid med en uttømmende beskrivelse av et kjerneordforråd.

Litteratur

- Allén, Sture. 1970. *Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext*. Stockholm
- Bierwisch, Manfred. 1987. Dimensionsadjektive als strukturierender Ausschnitt des Sprachverhaltens. I: Bierwisch & Lang (hrsg.): *Grammatische und konzeptuelle Aspekte von Dimensionsadjektiven*. Studia Grammatica XXVI+XXVII. Berlin
- Fjeld, Ruth Vatvedt. 1995. Noen vanskelige adjektiver i leksikografisk perspektiv. I: Svavarsdóttir, Kvaran, Jonsson (red.): *Nordiske studier i leksikografi 3*. Reykjavík
- Lafrenz, Peter Goerges. 1983. *Zu den semantischen Strukturen der Dimensionsadjektive in der deutschen Gegenwartssprache*.i.; Göteborg
- Lundbladh, Carl-Erik 1988: *Adjektivets komparation i svenskan. En semantisk beskrivning*. Lund
- Lyons, John 1977: *Semantics 1*. Cambridge University Press
- Malmgren, Sven-Göran 1990: *Adjektiviska funktioner i svenskan*. Göteborg.
- Mel'čuk, Igor 1988: Semantic Description of Lexical Units in an Explanatory Combinatorial Dictionary: Basic Principles and Heuristic Criteria. I: *International Journal of Lexicography Vol. 1 No. 3*, 165–188